

Maren Hofsrud

Kjønnsbestemmelser av graver på Jøa i yngre jernalder

Bacheloroppgave i Arkeologi

Veileder: Ingrid Ystgaard

April 2021

Maren Hofsrud

Kjønnsbestemmelser av graver på Jøa i yngre jernalder

Bacheloroppgave i Arkeologi
Veileder: Ingrid Ystgaard
April 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

FIGURER	2
1 INNLEDNING	3
2 FORSKNINGSHISTORIE	5
2.1 KVINNERS SOSIALE ROLLE I NØRGE I YNGRE JERNALDER.....	5
2.2 GRAVSKIKK I YNGRE JERNALDER	5
2.2.1 <i>Merovingertid</i>	6
2.2.2 <i>Vikingtid</i>	6
2.3 GRAVER PÅ JØA I YNGRE JERNALDER.....	7
3 GJENNOMGANG AV TEORI	9
3.1 FEMINISTISK ARKEOLOGI	9
3.2 IDENTIFISERING AV SOSIALE ROLLER I GRAVMATERIALET	10
3.2.2 <i>Avdødes status og identitet</i>	10
3.3 BEGREPER	11
4 METODE:	12
5. EMPIRI OG ANALYSE	12
5.1 TABELL	12
5.1 SITTEGRAVENE PÅ JØA.....	15
5.1.1 <i>Sandvika VII</i>	15
5.1.2 <i>Sandvika X</i>	15
5.1.3 <i>Sandvika XIV</i>	16
5.2 LANGHAUGER PÅ JØA	16
5.2.1 <i>Tranås:</i>	16
5.2.2 <i>Hovsneset:</i>	17
5.2.3 <i>Sandvika</i>	17
5.3 OPPSUMMERING	17
6 DISKUSJON	18
7 KONKLUSJON: HVA KAN VI VITE OM DEN DØDES KJØNN UTFRA SITTEGRAVENE OG LANGHAUGENE PÅ JØA?	20
8 BIBLIOGRAFI	21
10 FIGURER:	23

Figurer

Figur 1: Jøa er en øy i Trøndelag som ligger nord for Namsos. Av Trøndelag fylkeskommune, Riksantikvaren, Kartverket og Geodata AS. (<https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU>). ... 7

Figur 2: De tre blå markørene på kartet er langhaugene; Tranåsen ligger nederst, i midten er Tranåsen og den øverste prikken er Hovsneset. Mens den røde er hvor sittegravene ble funnet. Av Trøndelag fylkeskommune, Riksantikvaren, Kartverket og Geodata AS (<https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU>). ... 8

Figur 3: Perler i fra sittegrav X. Perlene var sentrale for Marstrandens tolking av gravgodset. Av NTNU Vitenskapsmuseet. (<https://collections.vm.ntnu.no/artefacts/178043-T18649-c>). .. 15

Tabell 1: Oversikt over gravene, kjønnsbestemmelse og gravgods. Denne vil være sentral for analysen og diskusjonene senere i teksten. 14

1 Innledning

Forholdet mellom kvinner og menn og deres roller i samfunnet har alltid vært diskutert. Almundena Hernando skriver at når en snakker om kjønn handler det om menn og kvinner sitt syn på verden rundt seg, deres selvoppfatning og deres grad av individualitet (Hernando, 2010, s. 284). Dette er også relevant når en tolker kjønn og sosiale roller i yngre jernalder i Norge. Vi kan tydelig se problematiske sider ved kjønnstolkning av fortiden gjennom gravmaterialet, samtidig som det er et område som er godt egnet for slike studier (Moen, 2014, s. 119). Marianne Moen har i sin doktorgradsavhandling hovedfokus på vikingtiden i Vestfold. Her skriver hun at mange av gravene ikke har skjelettet bevart. Derfor er kjønnsbestemmelser blitt gjort ut ifra kjønnsbestemmende artefakter, som for eksempel at våpen blir knyttet til mannsgraver og perler knyttet til kvinnegraver (Moen, 2014, s. 120-123). Denne teksten vil fokusere på kjønn og gravskikk på Jøa, en øy i Namdal nord i Trøndelag. Hovedfokuset vil være på hvordan den døde i tre utvalgte langhauger, hvor skjelettet ikke er bevart, er blitt kjønnsbestemt. Langhauger er en gravform som var vanlig i yngre jernalder i Namdal (Stenvik, 2005, s. 168).

Problemstillingen tar utgangspunktet i at mange av de avdøde i langhaugene på Jøa er blitt kjønnsbestemt ut fra gravmaterialet, selv om skjelettet er forvitret bort fra gravene. Kan en da, basert på gravmaterialet, si sikkert at den døde i disse gravene var kvinner? De tre langhaugene som denne teksten tar utgangspunktet i er blitt omtalt i artikkelen *Gåtefulle kvinnegraver på Jøa* som er skrevet av Oddmunn Farbregd i 1988 (Farbregd, 1988a). Her presenteres langhaugene der den døde er kjønnsbestemt ut fra gravgodset som ble funnet under utgravinger på 1960-tallet. Denne teksten vil sammenligne langhaugene med «sittegravene» i Sandvika på Jøa. Skjelettet i mange av sittegravene er godt bevart, og dermed er kjønnsbestemt ved hjelp av osteologisk analyse. Osteologisk analyse går ut på å tolke beinrester fra graver, og er brukt videre i denne teksten for å vise sammenheng mellom kjønn. Ifølge Marte Mokkelbost sin masteroppgave *Sittegravsbyggerne i Sandvika. En arkeologisk analyse av en lokal tradisjon i yngre jernalder på øya Jøa i Ytre Namdal* ble det til sammen funnet 24 sittegraver, ikke alle ble funnet med skjelettet godt bevart eller med gravgods (Mokkelbost, 2017). Jeg har valgt å ta utgangspunkt i de tre best bevarte sittegravene for å sette kjønnsbestemmelsen av de døde i de tre langhaugene i perspektiv.

Jøa er et avgrenset geografisk område med to helt ulike gravskikker fra yngre jernalder representert. Sittegraver er en gravskikk som er uvanlig for yngre jernalder, mens langhauger er en av de vanligste gravskikkene på øya i denne perioden (Farbregd, 1988a, s. 59). Det er

interessant å se på nettopp dette området fordi det er to ulike gravskikker, hvor kun en av gravskikkene har skjelettet bevart. Samtidig er det viktig å huske på at sittegravene er et spesielt fenomen, og det er per dags dato ikke funnet lignende graver andre steder i Norge (Mokkelbost, 2007, s. 15). Langhaugene derimot, er et fenomen som er mer vanlig på Jøa og i Norge (Farbregd, 1988a, s. 59). En sammenligning kan sannsynligvis si noe om hvordan sosialt hierarki og kjønn kan komme til uttrykk på ulike måter på Jøa i yngre jernalder.

Denne teksten vil fokusere spesielt på kjønnsroller fordi dette er et tema som er helt sentralt for hvordan vi tolker fortiden. Bjørnar Olsen skriver i sin bok *Fra ting til tekst* at forskning for å rette opp kjønnskjevheten, og bidrag til en objektiv vitenskap skjer når vi får en bedre bevissthet om de subjektive forutsetningene. En jevn fordeling mellom kvinnelige og mannlige forskere vil også bidra til å bedre disse forutsetningene (Olsen, 1997, s. 244). Med andre ord er det viktig å tolke de sosiale kjønnsrollene for å få en bedre forståelse av fortiden. Tolkningen burde være subjektiv og en kan ikke ta utgangspunkt i at alle kvinner og menn var like. Med at tolkningen skal være subjektiv kan det menes at man må kunne se individets plass i det store bildet. Samtidig er det viktig når en tolker de sosiale kjønnsrollene å være bevisst på de strukturelle rammene som ligger til grunn for vår tolkning. I dette tilfellet vil teksten ha fokus på gravmaterialet. Dette er noe også Marianne Moen legger vekt på i sin doktorgradsavhandling. Her fremkommer det at gravgodset er noe som blir tolket for å fastslå kjønn, og den sosiale rollen til den døde. En kan argumentere for at graver reflekterer sosiale normer, som for eksempel kjønnsideologier. Det er viktig å huske på at graver ikke nødvendigvis er en korrekt framstilling av den døde (Moen, 2014, s. 122). Moen påpeker også at identitet ikke burde bli sett i sammenheng med den dødes fysiske kjønn alene. En burde sammenligne med tanker, språk og sosial uttrykkelse i tillegg (Moen, 2014, s. 13). Det vil si at det er kun sosialt kjønn som kommer til uttrykk gjennom gravene som blir presentert senere i denne teksten. Det er viktig å ta i betraktning at det som blir tolket er gravmaterialet. Derfor vil det bli diskutert hvordan kjønn kommer til uttrykk gjennom gravmaterialet, som er blitt funnet i de to ulike gravskikkene.

Denne teksten vil diskutere og besvare problemstilling: *Hva kan vi vite om den dødes kjønn utfra sittegravene og langhaugene på Jøa?*

2 Forskningshistorie

Dette kapittelet vil presentere forskningshistorien om kvinners sosiale rolle i Norge, gravskikk i merovingertid og vikingtid før kapittelet går inn på forskningshistorien på Jøa.

2.1 Kvinners sosiale rolle i Norge i yngre jernalder

I dagens samfunn er det fortsatt slik at en ofte ser på menn som det dominerende kjønn i vikingtiden. Samtidig har kvinner fått en mer sentral rolle i tolkningene av fortidens samfunn. Vi kan se at kristendom påvirket kjønnsrollene da den kom til landet. Samtidig kan vi ikke anta at kristendommens idéer om seksualitet og kjønnsroller har påvirket yngre jernalder. Det virker ikke som at kvinner blir forbundet med skam og urenheter i norrøn mytologi, slik de blir i kristendommen. Det eneste en kan stille spørsmål ved er homoseksualitet blant menn. Dette ble sett på som en skam også i vikingtid. Seksuelle handlinger ser ut til å ha blitt anerkjent som sosiale ritualer. Det kan også ha vært tilknyttet religiøs praksis. Det ble sett på som ydmykende og skamfullt at en mann oppførte seg som en kvinne. Kvinner som oppførte seg som menn derimot ble sett på som noe positivt (Moen, 2014, s. 130-131).

I teksten *Vikingtidskvinnen i ettertidens lys* kan en lese om ulike diskusjoner rundt kvinners rolle i vikingtidens samfunn. Enkelte forskere mener at friller og trelles hadde en lavstatus i samfunnet. Samtidig er andre forskere uenige i dette. De mener at kvinner gjennom ekteskap og frilleavtaler var viktige for samfunnet. De skriver at kvinner som var i slike prosesser hadde en viss selvstendighet (Løkka, 2014, s. 14). I artikkelen *Gåtefulle kvinnegraver på Jøa* skriver Oddmunn Farbrege at det skjedde samfunnsendringer i vikingtiden. Nå som menn dro på eventyr utenlands påvirket dette kvinners stilling. Dette fordi flere kvinner fikk større ansvar for driften av gården og derfor mer myndighet i samfunnet (Farbrege, 1988a, s. 67). Fra det vi vet om yngre jernalder hadde kvinner rett til å eie land, og til å delta i offentlige sammenhenger på lik linje med menn. Samtidig hadde kvinner mest makt i hjemmet fordi her hadde de stor innflytelse på mennene de bodde med. Når det kommer til kvinnegraver og mannsgraver, kan en noen ganger se forskjeller topografisk (Moen, 2014, s. 132).

1.2 Gravskikk i yngre jernalder

Som tidsepoke strekker jernalderen seg fra slutten av bronsealderen og mot starten av historisk tid, eller middelalder (Solberg, 2003, s. 13). Yngre jernalder blir delt inn i to underepoker; merovingertid (550- 800 e. Kr) og vikingtid (800-1030 e.Kr) (Solberg, 2003).

2.2.1 Merovingertid

I merovingertid kan vi se en endring i gravmaterialet fra folkevandringstiden (Solberg, 2003, s.182). Blant annet kan en se en endring i spennetyper (Solberg, 2003, s. 184). Igjennom hele perioden forandrer gravskikken seg. På starten av 550-tallet blir det mer vanlig med flatmarksgraver. Her er det stor sannsynlighet for at de døde er blitt gravlagt i trekister. Mot slutten av epoken blir det mer vanlig med *monumentale graver* (Solberg, 2003, s. 186). Store gravhauger blir sett på som *monumenter*, altså monumentale graver. Slike typer graver har ofte blitt satt i sammenheng med rikdom. Samtidig er det kun et fåtall av gravhaugene som har rikt gravgods. Det er fortsatt ikke en bestemt definisjon på hva som er forskjellen på gravhaug og gravrøys, dette fordi det finnes mange ulike varianter. På den andre siden, finnes det mange rike flatmarksgraver. Disse viser at i noen perioder var rikdom ikke forbundet med store monumenter (Østigård, 2006, s. 10). I merovingertid er det vanlig med både kremasjonsgraver og ubrente graver i Norge (Solberg, 2003, s. 186). Det kan virke som at kjønn blir behandlet ulikt i gravene her til lands. Øst i landet er det få kvinnegraver i starten av epoken, ca. en fjerdedel av gravene er kvinner. Mens fra midten av epoken og fram mot starten av vikingtiden blir det færre kvinnegraver. Vest i landet er det så vidt en femtedel som er kvinnegraver. Halvparten av gravene i Nord-Norge er kvinner, og dermed skiller dem seg ut fra resten av landet (Solberg, 2003, s. 187).

2.2.2 Vikingtid

Vikingtid er den forhistoriske perioden vi har flest gravfunn fra (Solberg, 2003, s. 222). Gravhauger er viktige kulturelle symboler gjennom vikingtiden. Med disse kunne man formidle makt og status ved bruk av landskapet, såkalte monumentale graver (Moen, 2019, s. 16). I denne perioden er også gravlegging i båter, altså *båtgraver*, vanligere enn det var i merovingertid. Å gravlegge på flatmark var også normalt, og slike graver hadde gjerne en liten steinlegging over seg (Solberg, 2003, s. 223). I branngravene i denne perioden ble den døde brent for så lagt i graven. Gravgods i branngraver økte mot slutten av perioden, og fra 900-tallet er det funnet særlig rike branngraver. I de ubrente gravene ble de døde lagt ned fullt påkledd og lagt i naturlig liggende stilling. Gjenstander som er vanlig å finne sammen med den døde er våpen, draktutstyr, smykker og andre gjenstander som hadde betydning for den døde. I fotenden av graven var det vanlig å legge ned bruksgjenstander, som for eksempel en kniv. I kvinnegraver er det vanlig å finne draktspenner av bronse, prydsaker og glassperler (Solberg, 2003, s. 223). Samtidig er glassperler også noe som er blitt funnet i mannsgraver, men som ikke ofte blir kommentert eller behandlet (Haugen, 2009, s.4). Det som er vanlig å

finne i mannsgraver er våpen. Det kan være et fullt sett våpen, men som oftest er det kun våpen av ett slag (Solberg, 2003, s. 223).

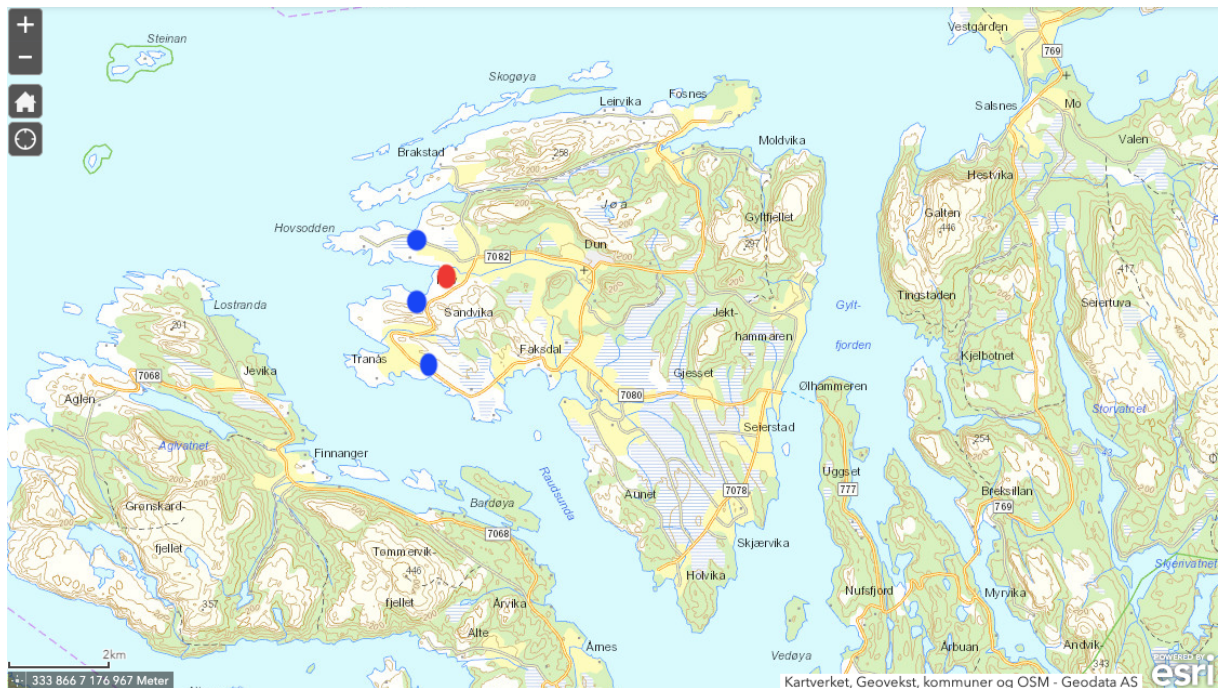
2.3 Graver på Jøa i yngre jernalder

Figur 1: Jøa er en øy i Trøndelag som ligger nord for Namsos. Av Trøndelag fylkeskommune, Riksantikvaren, Kartverket og Geodata AS. (<https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1fc&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeO1Ibw-grLHKeA6dlloFesPmIDEnVkjKrrAmqAjU>).

På øya Jøa nord i Trøndelag er det blitt funnet flere gravfelt og gravhauger. En av de vanligste gravformene fra yngre jernalder er langhauger. Her er det også blitt gjort funn av sittegraver. Som nevnt tidligere, er sittegraver en gravskikk som ikke er blitt funnet andre steder i Norge. Gravfeltet ble funnet på 1960-tallet av en bonde som skulle fjerne sand fra skjellsandbanken nordvest for gården Sandvika. Bonden trodde først at det kun var dyrebein han hadde funnet. Da flere kranier dukket opp kontaktet han kommunen, og like etter ble Vitenskapsmuseet i Trondheim varslet. Det var museumsbestyrer Sverre Marstrander som kom for å undersøke området (Marstrander, 1968, s. 1). Den siste forskningsteksten skrevet om sittegravene er masteroppgaven til Marte Mokkelbost *Sittegravbyggerne i Sandvika*, publisert i 2007.

Figur 2: De tre blå markørene på kartet er langhaugene; Tranåsene ligger nederst, i midten er Sandvika og den øverste prikken er Hovsneset. Den røde prikken er hvor sittegravene ble funnet. Av Trøndelag fylkeskommune, Riksantikvaren, Kartverket og Geodata AS (<https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU>).

Det er gjort lite forskning på sittegravene på Jøa. Da Marstrander gjorde sine arkeologiske undersøkelser var det lite fokus på hvorfor personene sitter, og større fokus på det arkeologiske materialet som lå i gravene. Marstrander sin teori er at gravskikken kommer fra østlige kulturforbindelser i Sverige. Dette begrunnes med at mange gjenstandsfunn som er blitt gjort på øya kan ha tilknytning til Sverige. Mokkelbost mener derimot at gravskikken er et resultat av hjemlig innovasjon. Som nevnt tidligere, er det kun på Jøa slike sittegraver er blitt funnet her til lands. Mokkelbost forklarer dette med at gravskikken kan ha oppstått lokalt. Videre forklarer hun at dette kan være en følge av endringer i religion (Mokkelbost, 2007, s. 10).

Når det kommer til langhaugene, er det gjort flere undersøkelser. På 1970-tallet skrev Farbregd en artikkel om tre ulike kvinnegraver på Jøa. Her drøftes det rundt hvem disse kvinnene kan være, og hvorfor det kun er kvinner gravlagt her. En hypotese Farbregd kommer med er at disse kvinnene var viktige innenfor religion (Farbregd, 1988a). I merovingertid og vikingtid står religion sterkt, derfor kan hypotesen til Farbregd være inne på noe.

3 Gjennomgang av teori

3.1 Feministisk arkeologi

I *Norsk arkeologisk leksikon* står det at feministisk arkeologi blusset opp på 1980-tallet. Det er kritikk som er rettet mot kjønnsbildet av fortiden. Da spesielt på at menn ble satt i hovedfokus, mens kvinner ble tilsidesatt eller ignorert i tolkninger. Engelstad tar for seg to mulige måter en kan undersøke kjønn på. Den ene er hvordan materiell kultur kan konstituere kjønnsroller, ideologier, forskjeller og identitet. Den andre er at en kan se på hvordan det visuelle og tekstlige framstilles i fortiden; tolkninger, metode, teori og problemstillinger (Engelstad, 2005, s. 97).

Unn Pedersen nevner i boken *Kvinner i Vikingtiden* at når det ikke finnes skjelett i graven, men annet gravgods, kan en finne det *sosiale kjønn*. Hvis skjelettet er bevart i graven kan en finne det *biologiske kjønn* også (Pedersen, 2014, s. 168). Bjørnar Olsen definerer *biologisk kjønn* som kategoriene mann og kvinne i boken sin *Fra ting til tekst*. Disse kategoriene er universelle og objektive (Olsen, 1997, s. 246). Med andre ord er det biologiske kjønn det fysiske kjønn fra skjelettet. I denne teksten vil vi se det biologiske kjønn i sammenheng med osteologisk analyse.

Det sosiale kjønn blir definert som kulturelle konstruksjoner som omhandler oppfatningen av kjønnsroller og kjønn, og dette varierer mellom ulike kulturer (Olsen, 1997, s. 246). Her vil det være gravgodset som danner grunnlaget for tolkingen av det sosiale kjønn. Det er arkeologene som tolker og analyserer dette materialet. Kjønnbegrepene vil være sentrale i diskusjonskapittelet. Olsen skriver at dagens arkeologi har beveget seg fra et fokus på kvinner til et fokus på kjønn. Det er nå fokus på relasjonene mellom kjønn, og en problematiserer kjønn som en sosial kategori (Olsen, 1997, s. 246). Marianne Moen skriver at i dagens arkeologi er kjønn blitt en mer akseptert del av forskningen. Det er ikke lenger et kodeord for nisjestudie av kvinner slik det ble sett på før (Moen, 2019, s. 43). Hun skriver også at kvinner som blir funnet i rike graver ikke blir sidestilt med menn (Moen, 2019, s. 108), men hvorfor er det sånn? Moen begrunner dette med at sagaer oftere blir oppfattet som korrekte og nøyaktige når det kommer til beskrivelser av mannens dominerende sosiale rolle. Mens når sagaer snakker om mektige kvinner i et samfunn blir det sett på som feil eller tilfeldig (Moen, 2019, s. 108). Etter at feministiske arkeologien fikk sitt gjennomslag har kvinners liv og virke blitt behandlet i forskningen (Løkka, 2014, s. 11). Med dette kan vi se at feministisk arkeologi er sentralt for tolkingen av de sosiale rollene, og kjønn i samfunnet. Derfor vil denne teorien være sentral i analysen og diskusjonen. Teorien bidrar med å sette lys

på likheter og ulikheter mellom kvinner og menns sosiale rolle i samfunnet i yngre jernalder på Jøa. Den belyser de kjønnsbestemte tankene rundt gravgodset og derfor det sosiale kjønn.

3.2 Identifisering av sosiale roller i gravmaterialet

Teorien som er brukt i denne artikkelen er fra boken *Lik og ulik* som kom ut i 2006 og er skrevet av Terje Østigård. Østigård presenterer her tjue forskjellige variabler som viser ulike materielle uttrykk gjennom det arkeologiske materialet (Østigård, 2006, s. 11). Denne teksten forholder seg til en av variablene som Østigård presenterer i teksten sin; *Avdødes status og identitet*. Teorien er sentral i denne teksten fordi den viser hvordan status og identitet kan påvirke hvordan den døde er blitt gravlagt.

3.2.2 Avdødes status og identitet

I dagens samfunn tolker vi ofte yngre jernalders gravskikk med at den sosiale statusen og identiteten til den avdøde er sentral. Lewis Binford mente at den døde sosiale identitet i graven samsvarer med den døde tidligere sosiale status (Østigård, 2006, s.13). Med andre ord mente Binford at den sosiale statusen til den døde i det levende liv, ble reflektert i graven gjennom gravgodset. Han skilte mellom fire fokusområder; kjønn, alder, sosial tilhørighet ved flere sosiale medlemskap i samfunnet, og relativ sosial rolle innen et gitt felleskap (Østigård, 2006, s. 14).

Østigård nevner at hierarkier og sosial rolle er sentrale temaer når arkeologer gjør studier av døden. Når en finner rike graver blir den døde tolket som en person som hadde høy status i samfunnet, men dette trenger ikke å bety at en grav med få eller ingen gravgaver representerer det motsatte (Østigård, 2006, s. 13). Samtidig er det viktig å huske på at det er de gjenlevende som begraver de døde, og det er de som velger å legge ned gravgods eller ikke (Østigård, 2006, s. 13). Dette kan påvirke hvordan vi i dag tolker gravene fra jernalderen, og føre til et skjevt perspektiv. Et skjevt perspektiv kan videre føre til utfordringer når man tolker gravfunn, og spesielt graver hvor skjelettet har forvitret bort. For eksempel at en mann som er blitt begravet med det som blir sett på som kvinnegjenstander kan bli tolket som et uttrykk for at mannen var homofil. Samtidig kan gravgodset bli tolket som at det kun representerer den døde identitet (Østigård, 2006, s. 14).

3.3 Begreper

Dommasnes bruker i sin tekst *Et gravmateriale fra yngre jernalder brukt til å belyse kvinners stilling* begrepet *rolle* istedenfor *sosial status*. Dette for å bruke et mer nøytralt begrep i forhold til hierarkisk innhold. Hun skriver at *sosial status* blir definert som menneskers plassering på den sosiale rangstigen (Dommasnes, 1979, s. 96). Denne teksten vil ta utgangspunkt i Dommasnes begrunnelse, og derfor bruke det mer nøytrale begrepet *rolle*, framfor *status*. På denne måten stjeler ikke det hierarkiske forholdet oppmerksomhet fra tekstens opprinnelige formål, som er å se på kjønn og gravskikk.

Gravskikk er et begrep som er sentralt i denne teksten. Østigård bruker begrepet *likbehandling* om hvordan den døde er blitt behandlet i graven. I denne teksten kommer likbehandling til å inngå i gravskikk. For eksempel om den døde er blitt jordfestet eller om den døde er blitt kremert. Disse er de to vanligste måtene å behandle de døde på i norrøne samfunn. Samtidig finnes det andre typer likbehandling. Eksempler på dette er vannbegravelser, som myrlik, og luftbegravelser (Østigård, 2006, s.10). Hvordan den døde sin liggestilling er i graven går også under begrepet (Farbregd, 1993, s. 4). Det har også vært vanlig at den døde ble lagt ned sammen med *gravgods*.

Gravgods er ulike objekter den døde er blitt begravet med. Ofte blir objektene satt i sammenheng med livet etter døden og veien videre til dødsriket. I tillegg er det vanlig å se gravgodset i sammenheng med den dødes status, da personen fortsatt var i live (Østigård, 2006, s. 10). Eksempler på gravgods som en kan finne i graver er smykker, våpen, drikke- og matkar og ulike redskaper (Farbregd, 1993, s.5). Gravgods er altså objekter som er lagt i graven sammen den døde. Alt fra draktsmykker til bevisst nedlegging av bestemte objekter. Ofringer som er blitt lagt ned i graver går også under betegnelsen gravgods (Härke, 2014, a. 41). Siden store verdier og sjeldne objekter ble lagt ned i gravene, er det ikke uvanlig at graver er blitt utsatt for *gravrobbing*.

En viktig fellesnevner for alle langhaugene, som blir presentert senere i teksten, er at de er alle blitt utsatt for *gravrobbing*, *gravrøvere* eller *gravplyndring*. Gravrobbere er personer som tar seg inn i graver for å stjele objekter som er begravet sammen med den døde (Brendalsmo, 1993, s. 12). Det finnes mange ulike ord for begrepet, men i denne teksten vil gravrobbing brukes videre.

4 Metode

For å analysere materialet er det i denne teksten tatt utgangspunktet i et utvalg av sittegravene og langhaugene på Jøa. Altså tre av sittegravene på Jøa og tre langhauger fra Oddmunn. Farbrege sin artikkel *Gåtefulle kvinnegraver på Jøa*. Ved å begrense utvalget vil teksten kunne si noe om kvaliteten av vurderingene av det biologiske, og det sosiale kjønnet til de døde i disse gravene. På grunn av dette kan det ikke bli trukket større, generelle konklusjoner av analysen. Allikevel vil analysen være en pekepinn om fallgruver når det kommer til tolkningen av det biologiske og det sosiale kjønn i graver fra yngre jernalder. Dermed vil analysen her være en kvalitativ sammenligning mellom to ulike gravskikker fra yngre jernalder. I analysen vil gravgods, gravskikk og osteologisk bestemmelse av kjønn bli sett i sammenheng. Dermed kan en komme fram til en vurdering av de kjønnsbestemmelsene som er foretatt tidligere i et helhetlig perspektiv. I tillegg vil en få et grunnlag for diskusjonen hvor usikkerhet rundt kjønnsbestemmelse av graver får følger for tolkningen av større arkeologisk materiale. Ut ifra dette kan en stille spørsmål som; kan en stole på kjønnsbestemmelse basert på osteologisk analyse? Kan en stole på kjønnsbestemmelse basert på arkeologisk analyse? Og hva skjer når tolkningene av forskjellige materiale fra samme grav ikke korresponderer?

5. Empiri og analyse

5.1 Tabell

Som et virkemiddel for å trekke fram variabler mellom gravene i utvalget er det valgt å bruke momenter fra teorikapittelet. Forholdet i tabellen er basert på Østigård sin teori. Tabellen legger spesielt vekt på bevaringsforhold og gravskikk. Sittegravene har hatt gode bevaringsforhold siden de er flatmarksgraver. Langhaugene derimot har vært utsatt for gravrobbing og har dermed ikke hatt optimale bevaringsforhold. I diskusjonen vil dette være sentralt. Gravrobbing er en sentral faktor i diskusjonen fordi skjelettene i langhaugene dermed ikke er like godt bevart, som sammenlignet med skjelettene som har ligget uforstyrret i sittegravene. I tillegg har sittegravene gunstige bevaringsforhold i skjellsand. Tabellen vil også vise de ulike tolkningene av de dodes kjønn i sittegravene og langhaugene. Denne tabellen vil være grunnlaget for analysedelen og for diskusjonsdelen senere i teksten.

	Sandvika VII	Sandvika X	Sandvika XIV	Tranås	Hovsneset	Sandvika
Museums-nummer	T18648	T18649	T18652	T18791	T21209	T21210
Nr. i Askeladden	16603	16603	16603	16606	55968	60320
Datering	650-700	650-725	700-750	Yngre jernalder	Yngre jernalder	Vikingtid
Gravmarkering	-	-	-	Langhaug	Langhaug	Langhaug
Likbehandling	Ubrent	Ubrent	Ubrent	Ubrent	Ubrent	Ubrent
Plassering i grav	Sittende	Sittende	Sittende	-	-	-
Grav form	-	-	-	Trekiste	Trekiste	Båt
Skjelett	Bevart	Bevart	Bevart	Ikke bevart	Ikke bevart	Ikke bevart
Kjønns- bestemmelse skjelett	Kvinne	Mann	Mann	-	-	-
Kjønns- bestemmelse gravgods	Kvinne	Kvinne	Kvinne	Mann (med tanke på gravskikken) /Kvinne (med tanke på objekter i graven)	Kvinne	Kvinne
Gravgods	a) Liten skålformet bronsespenne prydet med firfotet dyr b) Kniv av jern,	a) Avlang bronse- spenne med dekor av et dyr sett ovenfra b) Beinkam,	a) Skålformet spenne b) Defekt skålformet spenne c) Oval bronsespenne med dyrefigur d) Armring av bronse	a) Saks av jern b) Sigd av jern c) Spinnehjul d) Flintstykke e) 3 fragmenter av jern (mulig beslag) f) 5 nagler	a) 5 miniperler av glass i blått og grønt. b) En liten jernbit. (en del av knivstange eller lignende?) Organiske spor av ubrent grav.	a) Glassperle av blekt gjennomskinnelig glass. b) Glassperle av blågrønt gjennomskinnelig glass. c) Perle av blågrønt gjennomskinnelig glass.

		<p>c) 9 perler, 8 glass-mosaikk, 1 bergkrystall.</p> <p>d) Jernkniv med delvis bevart treslire</p> <p>e) Jernkniv</p>	<p>e) 59 perler av glass og rav.</p> <p>f) 3 rørformede bronseperler</p> <p>g) Nøkkering med 3 nøkler av jern</p> <p>h) Jernstykke, rustet fast til trestykke (fragment av skrin?)</p> <p>i) Kniv av jern med bevart treskaft</p> <p>j) Åpen fingerring av bronse</p>	<p>g) Kvin av jern. (funnet i 3 deler)</p> <p>h) Kniv (?) av jern. (Funnet i 3 deler)</p> <p>i) 2 buete jernfragmenter</p> <p>j) 60 jernfragmenter. (ca halvparten er sikre naglefragmenter)</p> <p>k) Fragmenter av beslag av jern. Har rester av tre på sidene.</p> <p>l) Ringnål av bronse</p> <p>m) Jernfragment med trerester. (Knivtange?)</p>		<p>d) Liten ring av blekgrønt glass.</p> <p>e) Kniv av jern. (ufullstendig blad og tange. Derfor uvisst hvilken type kniven er).</p> <p>f) Ringformet gjenstand av jern.</p> <p>g) Liten sigd av jern</p> <p>h) Båndformet rett jerngjenstand med trerester.</p> <p>i) Båndformet, rett jerngjenstand. (Ufullstendige begge ender).</p> <p>j) 6 båndformete krumme jernfragmenter. (Kan virke som at det er noen jernringer og en kroknøkkel blant disse gjenstandene).</p> <p>k) 40 båtnagler.</p> <p>l) 14 korte båtnagler</p> <p>m) 170 deler av nagler eller spiker</p> <p>n) 2 ubrente beinrester.</p>
--	--	---	---	--	--	---

Tabell 1: Oversikt over gravene, kjønnsbestemmelse og gravgods. Denne vil være sentral for analysen og diskusjonene senere i teksten.

5.1 Sittegravene på Jøa

Sittegravene på Jøa er datert til merovingertid og det er i alt funnet 24 graver. Som nevnt tidligere er disse gravene kjønnsbestemt og datert ved Anatomisk institutt i Oslo (Mokkelbost, 2007, s. 36). Det vil si at skjelettet er tolket av en osteolog, og kan derfor defineres som tolkningsvitenskap. Foreløpig er det dessverre ikke gjort *ancient DNA* analyse (aDNA analyse) av skjelettene. En kan altså fortsatt ikke fastslå kjønnet på skjelettet med full sikkerhet, men osteologisk analyse er likevel et viktig skritt på veien mot en biologisk kjønnsbestemmelse. Denne analysen sier noe om biologiske forskjeller i skjelettet mellom menn og kvinner. Dette er skjelettgraver hvor den døde er blitt begravet i sittende stilling på huk. Som nevnt tidligere vil teksten ta for seg tre av de best bevarte sittegravene på Jøa, Sandvika VII, Sandvika X og Sandvika XIV. Dette er fordi de er godt bevart gravgods og skjelett. Siden disse gravene er så godt bevart er de godt dokumentert og man er ganske sikre på kjønnsbestemmelsene (Mokkelbost, 2007, s. 33).

5.1.1 Sandvika VII

I grav VII har de vet hjelp av osteologisk analyse kommet fram til at det er en kvinne som er blitt begravet. Hun skal ha vært ca. 60 år da hun døde, og det er blitt funnet to ulike gravgaver hos henne. Det ene er en liten skålformet bronsespenne. Den er prydet med et firfotet dyr. I tillegg er det funnet en kniv av jern. Graven er datert til 600-700 e.Kr (Mokkelbost, 2007, s. 33). Anatomisk institutt brukte utseende på knoklene og lengdeforhold mellom knoklene for å kjønnsbestemme denne graven (Getz, 1966, s.1).

5.1.2 Sandvika X

Grav X er en mann ifølge anatomisk institutt, mens Marstrander skriver selv at ut ifra gravgodset skulle en tro at dette var en kvinne (Marstrander, 1967, s. 7). Alder er dessverre uvisst. Han er blitt begravet med flere gravgaver. En avlang bronsespenne er dekorert med et dyr som er sett ovenfra. Her ble det også funnet en beinkam, 9 perler og to jernkniver hvor den ene hadde en tresslire delvis bevart.

Figur 3: Perler i fra sittegrav X. Perlene var sentrale for Marstrandens tolking av gravgodset. Av NTNU Vitenskapsmuseet. (<https://collections.vm.ntnu.no/artefacts/178043-T18649-c>).

Graven er datert til ca. 650-725 e.Kr (Mokkelbost, 2007, s. 33). Grunnen til at dette ble kjønnsbestemt til å være en mann er fordi knoklene var svært kraftige (Getz, 1966, s. 1).

5.1.3 Sandvika XIV

I grav XIV er det blitt gjort flere tolkninger av kjønnet. Lyder Marstrander skriver i sin rapport at det mest sannsynlig er snakk om en kvinne i 50-60 årene (Marstrander, 1967, s.9). Bernhard Getz mener at skjelettet tilhører en mann i midten av 30-årene (Getz,1966, s.2). Dette er graven med best bevart gravgods. Her ble det funnet to skålspenner hvor den ene spennen er defekt. I tillegg ble det funnet en oval flat bronsespenne hvor det er innrisset en dyrefigur. Andre gjenstander som ble funnet var en armring av bronse, 59 perler av rav og glass, 3 bronseperler som er rørformede og en nøkkelring hvor det er tre nøkler av jern. Det ble også funnet fragmenter av jern som kan minne om et skrin med beslag, men dette er usikkert siden det eneste som ble funnet var et jernstykke risset fast til et trestykke. Til slutt ble det funnet en kniv av jern hvor treskaftet er bevart og en fingerring av bronse. Graven er datert til 700-750 e.Kr (Mokkelbost, 2007, s. 33).

5.2 Langhauger på Jøa

Det finnes flere ulike måter å tolke langhaugene på. I artikkelen til Brendalsmo fra 1993 *De døde lever...* kommer han med forslag om at langhaugene kan være bygget over kvinner som har vært i kontakt med gudene (Brendalsmo, 1993, s. 15). Denne delen vil fokusere på langhaugene som er blitt omtalt i artikkelen *Gåtefulle kvinnegraver på Jøa* fra 1988 (Farbregd, 1988a). Alle langhaugene er dessverre vært utsatt for gravrobbing. I artikkelen blir det presentert tre langraver; en på Tranås, en på Hovsneset og en i Sandvika. Farbregd skriver at både graven i Sandvika og graven på Tranås har rester av «reiskapsutstyr» som er laget av jern. På Hovsneset og i Sandvika er det funnet glassperler. Trolig har det vært smykker i gravene. Derfor er det naturlig å tro at det er dette gravrøverne har vært på jakt etter (Farbregd, 1988a, s. 66). Dette kan hjelpe oss i tolkningen på hvem de døde var.

5.2.1 Tranås:

I 1967 ble en langhaug på Tranås på Jøa utgravet av Vitenskapsmuseet. Dette skjedde fordi kommunen ønsket å utvide grustaket, og graven hindret videre grustaking (Marstrander, 1968, s.1). Det ble gjort flere gravgodsfunn, men skjelettet var forvitret bort. Ingen av funnene kan fortelle om det er en mannsgrav eller en kvinnegrav. Farbregd mener at den som var begravet

var en kvinne, og begrunner dette med gravmaterialet som ble funnet (Farbregd, 1988a, s. 66). Dette er slik Farbregd har kjønnsbestemt alle tre gravene. Ifølge rapporten til Lyder Marstrander er det grunn til å tro at dette er en mannsgrav. Dette er med tanke på at begravelserformen er en båtformet langhaug (Marstrander, 1968, s. 3). Med dette kan vi se at Farbregd og Marstrander er uenige. Ifølge rapporten til Marstrander står det ingenting om når graven er tidfestet til, men Farbregd skriver at det er grunn til å tro at graven er fra vikingtid (Farbregd, 1988a, s. 66). Dette gjelder alle tre langhaugene på Jøa.

5.2.2 Hovsneset:

I 1985 ble Vitenskapsmuseet varslet av grunneier om at det skulle bli bygget en pelsdyrfarm der det var to gravhauger. Utgravingen var en del av prøveprosjektet *Arkeologi i skolen* (Farbregd, 1994a, s. 1). Gravhaugen er datert ut fra form og størrelse til yngre jernalder. Det kan virke som at mange av smykkene som har vært i graven ble tatt når graven ble utsatt for gravplyndring (Farbregd, 1994a, s. 2). Det ble funnet noen glassperler i graven. Det er derfor tolket som en kvinnegrav. Det er ikke blitt gjort funn av organisk materiale i graven (Farbregd, 1994a, s. 3). Dateringen er gjort ut fra perlene som ble funnet i graven, og tidfester langhaugen til vikingtid (Farbregd, 1994a, s.4).

5.2.3 Sandvika

Langhaugen i Sandvika ble gravd ut fordi grunneier hadde søkt om å få den vekk for å kunne utvide dyrket mark. Utgravingen var en del av *Arkeologi i skolen* på samme måte som for Hovsneset. (Farbregd, 1994b, s.1). Langhaugen i Sandvika er en båtgrav. Ved hjelp av perlene er den blitt tolket som en kvinnegrav, og den er datert til Vikingtid (Farbregd, 1988a, s. 66). I tillegg er det ingen spesielle objekter som forbindes med menn i graven. Mest sannsynlig har det vært mer gravgods i graven enn det tabellen over viser (Farbregd, 1994b, s. 2). Farbregd stiller spørsmål ved om de tre kvinnene er utenlandske. Han mener at disse kvinnene ville ha skilt seg nok ut i samfunnet til å kunne få en annen gravskikk enn andre (Farbregd, 1988a, s. 67).

5.3 Oppsummering

Ved hjelp av tabell 1, som ble presentert i empirikapittelet, kan en tydelig se hvordan kjønnsbestemmelsene basert på gjenstandsmateriale og kjønnsbestemmelsene basert på skjelett, ikke samsvarer med hverandre. Spesielt interessant er det å se på Sandvika X og

Sandvika XIV. Begge gravene her er blitt kjønnsbestemt til kvinner ved hjelp av gravgodset, men den osteologiske analysen sier at det er menn som er blitt begravet her. På bakgrunn av dette burde en være kritisk til kjønnsbestemmelsen av langhaugene fordi de er kun bestemt ut ifra gravgodset.

6 Diskusjon

Som tabell 1 viser er sittegravene datert til merovingertid, mens langhaugene er datert til vikingtid. Dette er en faktor som er sentral når det kommer til tolkningen av kjønn, fordi det kan være ulike tradisjoner for ulik tid. Med andre ord kan det være samme kulturen som står for begge gravene, men at gravskikken har endret seg. Altså kan det være snakk om to ulike kulturer. Dette begrunnes med at det kan virke som at sittegravene er en kultur hvor sosial rolle ikke har hatt så mye å si i forhold til likbehandling, fordi de døde er begravet både med og uten gravgods. I langhaugene derimot kan det virke som de døde har hatt sentrale rolle i samfunnet, slik som det blir forbundet i resten av landet. Det er fordi det er monumentale graver og de har rikt gravgods. Dermed er det flere faktorer som tyder på at de døde var sentrale personer i samfunnet. Samtidig er, som nevnt tidligere, langhaugene har vært utsatt for gravrobbing. Dette gjør at vi ikke kan si sikkert hva som befant seg i graven i utgangspunktet.

Utfordringen med å kjønnsbestemme ut fra osteologisk analyse er at det er mennesker som analyserer skjeletter. Derfor er sjansen stor for at tolkningen kan bli feil. Den eneste sikre måten å finne det biologiske kjønn på er ved å bruke aDNA analyse. Et godt eksempel på at en burde bruke aDNA analyse for å kjønnsbestemme graven er krigergraven Birka851 som ble funnet i Sverige. Her var det lenge trodd at det var en mann som var blitt begravet. De baserte kjønnsbestemmelsen på gravgodset i graven. Etter at de gjorde aDNA analyse på skjelettet fant de ut at det biologiske kjønn var kvinne (Pierce et al, 2019). Dette er et eksempel på at det er viktig å skille mellom sosialt kjønn og biologisk kjønn. Det er viktig å huske på at osteologisk analyse kun kan si noe om det biologiske kjønn, og ikke noe om det sosiale kjønn. Dermed får en ingen informasjon om den sosiale rollen eller gravgodset som ble begravet med den døde. På den ene siden, hvis en ser på Sandvika VII så viser både den osteologiske analysen og den arkeologiske analysen at dette er en kvinne. Sannsynligheten er større for at det var en kvinne som ble begravet her, siden de to ulike tolkningene har det samme resultatet. På den andre side, fungerer ikke den osteologiske metoden på langhaugene siden skjelettet er forvitret bort. Dermed får man kun en tolkningsmulighet basert på gravgodset, og man bør være mer kritisk til kjønnsbestemmelsen. Dette er fordi gravgodset og

skjelettet kan bli tolket til ulike kjønn, slik som vi ser eksempler på i Sandvika X og i Sandvika XIV.

Den arkeologiske analysen kan ikke si noe om det biologiske kjønn, men kan fortelle oss noe om det sosiale kjønn. Innledningsvis viste jeg til Marianne Moen, her forklarer hun at en ikke burde prøve å finne det biologiske kjønn til den døde ved å tolke gravgodset. Samtidig kan det gi oss et visst innblikk i identiteten til den døde, og den dødes sosiale rolle. Det kan være vanskelig å definere kjønn ut fra gravgodset når skjelettet er borte. Det er derfor viktig å være kritisk til tolkningen. Som nevnt tidligere, påpeker Østigård at det er de gjenlevende som legger ned objekter til den døde. Med andre ord er det hvordan de gjenlevende så på den døde som blir reflektert gjennom gravgodset. I dette tilfellet blir kjønn til den døde i langhaugene bestemt ut ifra gravgodset, men kan gravgodset egentlig si noe direkte om det biologiske kjønn? Vi kan se i både Sandvika X og i Sandvika XIV at den osteologiske analysen og den arkeologiske analysen motsier hverandre når det kommer til kjønnsbestemmelsene. Osteologene mener det er menn som er begravet her, mens arkeologene mener det er kvinner. På bakgrunn av dette bør vi stille oss kritiske til kjønnsbestemmelsene til de tre langhaugene. På den ene siden kan en tolke det sosiale kjønn og en kan få en idé om identiteten til den døde. Samtidig er det vanskelig å si noe om dette siden alle tre langhaugene er blitt utsatt for gravrobbing. Gravgoods som kunne hjulpet oss med tolkingen av kjønn til den døde har dermed gått tapt. En annen ting en må ta i betraktning er hvordan arkeologene tolker graven i utgangspunktet. Som nevnt tidligere er Oddmunn Farbregd og Lyder Marstrander uenige om kjønnsbestemmelsen av langhaugen på Hovsneset. Farbregd mener at det er en kvinne som er blitt begravet her og baserer sin tolkning på gravgodset i graven. Marstrander derimot baserer seg på gravskikken. Som nevnt tidligere er krigergraven Birka851 i Sverige et godt eksempel på at en ikke burde kjønnsbestemme graven basert på gravgodset. Her var det lenge trodd at det var en mann som var begravet da de baserte kjønnsbestemmelsen på arkeologisk analyse. Etter at de utførte en aDNA analyse på skjelettet fant de ut at det var en kvinne som var begravet her (Pierce et al, 2019). Dette er et godt eksempel på at en burde være kritisk til å kjønnsbestemme graver ut ifra gravgodset og arkeologisk analyse. På den andre siden, visste en tidlig noe om den dødes rolle i samfunnet basert på gravgodset. Dermed kunne en si mye om det sosiale kjønn. Dette viser at en burde skille mellom sosialt og biologisk kjønn.

Den sosiale statusen til de døde blir også tolket gjennom arkeologisk metode. Som nevnt tidligere legger Østigård stor vekt på sosiale roller og hierarki når arkeologer utfører studier av de døde. En rik grav blir ofte assosiert med at den døde hadde en sentral sosial rolle

i samfunnet. Østigård mener at graver uten gravgods ikke trenger å representere det motsatte av rike graver. Sittegravene på Jøa er gode eksempler på dette fordi sittegravene ikke er monumentale graver. De er flatmarksgraver, men de døde er blitt begravet med rikt gravgods. Kan dette tyde på at de som er blitt begravet her har hatt en sentral sosial rolle? Det er vanskelig å si noe om, fordi noen av sittegravene er begravet med gravgods og andre uten. Det kan derfor være en grunn til å tro at dette er en egen kultur slik som Mokkelbost nevner i sin masteroppgave.

7 Konklusjon: Hva kan vi vite om den dødes kjønn utfra sittegravene og langhaugene på Jøa?

Igjennom diskusjonen kan man se at arkeologisk metode og osteologisk metode ikke alltid korresponderer med hverandre når det kommer til kjønnsbestemmelse av graver. Arkeologisk metode kan fortelle mer om det sosiale kjønn, mens osteologisk metode kan si mer om det biologiske kjønn. Samtidig er det viktig å være kritisk til disse metodene siden ingen av dem kan si sikkert kjønn til den døde.

Arkeologisk metode kan danne et bilde på den sosiale rollen og det sosiale kjønn til den døde. Den sosiale rollen blir ofte sett i sammenheng med rike graver, men selv om personen hadde høy status i samfunnet trenger ikke graven å være monumental eller å ha rikt gravgods. Dette er fordi det er de gjenlevende som begraver de døde, og det kan være endring i gravskikken som gjør at faktorer forandrer seg. Slik vi for eksempel kan se av sittegravene på Jøa. I tillegg bør en være kritisk til arkeologiske bestemmelser av kjønn i graver hvor det mangler skjelett og deler av gravmaterialet er fjernet. Dette gjør at det kan være vanskelig å konkludere når det gjelder kjønnsbestemmelse av de døde i langhaugene på Jøa. Det er viktig å huske på at dette bare er et utvalg av sittegraver og et utvalg av langhauger på Jøa som er presentert. Man kan ut ifra dette si noe om kvaliteten på vurderingene av biologiske og sosialt kjønn til de døde i gravene på Jøa, men det bør ikke bli trukket større generelle konklusjoner basert på dette grunnlaget.

8 Bibliografi

- Brendalsmo, A.,J. (1993). De døde lever... *Spor- Grav og gravsted*. 8(15), 12-15.
<https://22rc80duwpvjzoi1aqqau143-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2020/06/spor-1993-1.pdf>
- Dommasnes, L,H. (1979). Et gravmateriale fra yngre jernalder brukt til å belyse kvinners stilling. *Viking-Tidsskrift for norrøn arkeologi*. (42), 95-114. Hentet fra <https://www.duo.uio.no/handle/10852/37604>
- Engelstad, E. (2005). Feministisk ark. I Østmo, E. & Hedeager, L (Red.), *Norsk Arkeologisk Leksikon* (s.97). Oslo: Pax forlag.
- Farbregd, O. (1988a). Gåtefulle kvinnegraver på Jøa. Årbok for Namdal. 1988. s. I Andersen, J-T (Red.), *Årbok for Namdal 1988*, (s. 59-68). Namsos: Namdal Historielag.
- Farbregd, O. (1993). Gravskikk- Vrimmel av variasjon. *Spor – grav og gravsted*, 8(16), 4-7.
https://www.ntnu.no/documents/10476/62052/spor_1993_1.pdf/4f0e7edd-96d4-4545-853c-3a8e81479ae3
- Farbregd, O. (1994a). Hovneset av Hov, GNR 41/6, Fosnes, S, P, K Nordd-Trødnerlag. To gravhauger og ei steinsamling. Utgr.1986-87. (Rapport 017432). Ikke publisert. Hentet fra typologisk arkiv.
- Farbregd, O . (1994b). Sandvika gnr40/2, Jøa, Fosnes s,p & k, Nord-Trøndelag utgraving av langhaug med båtgrav, v. O. Farbrregd 1987 (Rapport 017380). Ikke publisert. Hentet fra topografisk arkiv.
- Getz, B. (1966). Angående knokkelfunn fra Graver på gården Sandvika i Gjjøa, Namdal. Ikke publisert. Hentet fra topografisk arkiv.
- Härke, H. (2014). Grave goods in early medieval burials: messages and meanings. *Mortality*. 19(1), 41-40. Hentet fra <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=22959957-8f8f-4c01-b85d-cec423716ad0%40sessionmgr101>
- Haugen, H. (2009). Menn og deres perler – En studie a menns bruk av perler med hovedvekt på Midt-Norge i yngre jernalder. (Masteroppgave). Norske Teknigsk Naturvitenskapelige Universitet, Trondheim.
- Hernando A. (2010). Gender, Individualization, and Affine/Consanguineal Relationships in “Egalitarian Societies”: The Awá-Guajá Case. In Dommasnes, L.H., Hjørungdal, T., Montón-Subías, S., Romero, M, S., & Wicker, N. *Situating gender in Europea archaeologies*. (s. 283-305). Budapest: Archaeolingua series miner.

- Løkka, N. (2014). Vikingtidskvinnen i ettertidens lys. I Coleman, N & Løkka, N (Red). *Kvinner i Vikingtid* (s. 11-37). Stockholm: Scandinavian academic press.
- Marstrander, L. (1967). Innberetning om registrering av Tranås. (39/10) Fosnes s & pgd: Nord-Trøndelag. Ikke publisert. Hentet fra topografisk arkiver
- Marstrander, L. (1968). Innberetning om en utgraving av en gravhaug på Tranås, Jøa, Fosnes s. og phd., Nord-Trøndelag. Ikke publisert. Hentet fra topografisk arkiv.
- Marstrander, S. (1978). Sandvikgravfelt på Jøa med «sittende lik». I Gåsvær, K (Red.), *Årbok for Namdal 1978* (s. 8-29). Namsos: Namdal Historielag.
- Moen M. (2019). *Challenge Gender: A reconsideration of gender in the Viking Age using the mortuary landscape* (PhD). University of Oslo: Oslo.
- Moen, M. (2014). Women in the Landscape. I Coleman, N., & Løkka, N (Red). *Kvinner i Vikingtid* (s.121-147). Stockholm: Scandinavian academic press.
- Mokkelbost, M. (2007). *Sittegravbyggerne i Sandvika: En arkeologisk analyse av en lokal tradisjon i yngre jernalder på øya Jøa i Ytre Namdal* (Masteroppgave). Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet, Trondheim.
- Olsen, B. (1997). Feministisk kritikk. I Olsen, B (Red). *Fra ting til tekst: teoretiske perseptive arkeologisk forskning* (s. 240-252). Universitetsforlaget: Oslo.
- Pedersen, U. (2014). Kaupangs kvinner. I Coleman, N., & Løkka, N (Red). *Kvinner i Vikingtid*.(s.167-185). Stockholm: Scandinavian academic press.
- Price, N., Hedenstierna-Jonson, C., Zachrisson, T., Kjellström, S., Storå, J., Krzewinska, M., Günther, T., Sobrado, V., Jakobssen, M., & Götherström, A. (2019). Viking warrior women? Reassessing Brika chamber grave Bj.581. *Antiquity*, 93 (367), s. 181-198. <https://doi.org/10.15184/aqy.2018.258>
- Solberg, B. (2003). *Jernalder i Norge*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag a.s.
- Stenvik, L,F. (2005). Tro og gravskikk. I Bull, I.(red). *Trøndelags historie-landskap blir landsdeler fram til 1350*. (Bind 1, s. 167-170). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Østigård, T. (2006). Introduksjon til variasjon i gravskikk. I Østigård (red.) *Lik og ulik-Tilnærming til variasjon i gravskikk*, (s.9-44) Bergen: UBAS Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter.

10 Figurer:

Trøndelag fylkeskommune, Riksantikvaren, Kartverket og Geodata AS. (2021). Kart over Jøa

[Kart]. Hentet fra <https://stfk->

[gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b](https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU)

[05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-](https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU)

[grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU](https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU)

Trøndelag fylkeskommune, Riksantikvaren, Kartverket og Geodata AS. (2021). Kart over

gravhaugene på Jøa [Kart]. Hentet fra <https://stfk->

[gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b](https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU)

[05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-](https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU)

[grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU](https://stfk-gis.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=65b489dc115643fb817d510b05fe1f1c&fbclid=IwAR3wgI5WelN-ApAaiEeQ1lbw-grLHKeA6dlofFesfPmIDEnVkjKrrAmqAjU)

NTNU vitenskasmuseet Collections online. (2021). Perler fra sittegrav X [Bilde]. Hentet fra

<https://collections.vm.ntnu.no/artefacts/178043-T18649-c>

